

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ЗБАГАЧЕННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ
ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Коваль Марія Михайлівна

Керівник: **Мартіна О.В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗБАГАЧЕННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	10
1.1 Філософський, літературознавчий та культурологічний аспекти досліджуваної проблеми	10
1.2. Вплив естетичного сприйняття творів художньої літератури на особистісний розвиток молодших школярів	25
1.3. Формування емоційно-естетичного розвитку молодших школярів.....	31
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЗБАГАЧЕННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	39
2.1. Роль естетичного сприйняття художніх творів у всебічному розвитку учнівпочаткових класів.....	39
2.2. Збагачення духовного світу молодших школярів засобами мови	47
2.3. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури	53
2.4. Результати експериментально-дослідного навчання та рівень їхньої ефективності у процесі збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури.....	57
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Демократичні зрушення в нашому суспільстві зумовлюють інноваційні процеси в освітньому просторі, спонукають до переосмислення методологічних і теоретичних засад навчання й виховання шкільної молоді, сприяють інтеграції національних здобутків у світову культуру. Стрижнем освіти виступає культурологічна домінанта, актуалізується розвиток особистості, здатної до самоосвіти й саморозвитку, застосування набутих знань, вмінь і навичок для опанування духовних надбань свого народу та інших культур.

Оновлення освітньої системи, основні напрями якого задекларовано в Національній доктрині розвитку освіти в XXI столітті, загострило питання якості освіти як суттєвого чинника підвищення рівня розвитку всієї країни та життя окремого громадянина. Водночас становлення цивілізованої держави й добробуту народу залежать від успішної реалізації потенцій кожної особистості. Зростає роль шкільної гуманітарної освіти в пізнанні культурних цінностей різних народів, духовних скарбів людства, актуалізується проблема залучення школярів до загальнолюдських і національних духовних цінностей.

Одним із пріоритетних напрямів сучасного освітнього процесу є формування ціннісних орієнтацій, збагачення духовного світу молодших школярів у процесі здобуття ними літературної освіти. Застосовуючи художні засоби виразності, літературні твори забезпечують розвиток естетичних смаків і вподобань читачів, формує культуру міжособистісних стосунків, сприяє вихованню людяності й толерантності, милосердя та шляхетності, що складають основні неперехідні цінності як для окремої людини, так і для всіх народів. [24, с. 241-242].

Однак рівень літературної освіти в початковій школі як показник інтелектуальних здібностей молодших школярів недостатньо відповідає глобальним запитам інформаційного суспільства.

Шкільна літературна освіта, яка забезпечує не лише предметні знання, а й розвиток творчих здібностей молодших школярів, ціннісних орієнтацій, естетичної вихованості особистості в природному та соціокультурному середовищах, спрямована на забезпечення оптимальних умов для засвоєння ними духовних надбань людства, що зумовлюється унікальністю художньої літератури як мистецтва слова, її винятковим місцем у духовному житті людства. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти наголошено, що зростання ролі літератури в інтелектуальному розвитку особистості та формуванні ціннісних орієнтацій в учнів початкових класів визначається специфікою художньої творчості як особливої форми духовно-практичної діяльності людини [7, с. 71].

У цьому контексті зростає методологічне значення сучасної філософії освіти, яка перебуває в центрі уваги В. Андрущенка, Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Лутая; актуалізуються філософські ідеї гуманізації й технологізації освіти, покладені в основу розвідок Г. Сковороди, П. Юркевича, а також І. Бега, І. Зязюна, В. Кременя.

Під ціннісними орієнтаціями розуміємо найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, що закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань та відмежовують важливе, суттєве для конкретної людини від несуттєвого. Терміни *цінності* та *ціннісні орієнтації* введені до філософського обігу ще у ХІХ ст., пояснюються як відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність у наданні переваги певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ за рівнем їхньої значущості для людини [68, с. 991]. Людство розглядаємо як найвищу цінність, і виховання спрямовується на створення позитивного ставлення кожного до великих і малих груп людей, об'єднаних за ознаками статі, національності, соціального стану з метою піднесення індивідуальності особистості. Твори художньої літератури як носителі загальнолюдських

цінностей надійно служать ствердженню гуманістичного начала, наповнюючи освітній процес високим духовним смислом.

Ціннісні орієнтації як форма відображення особистісних духовних вартостей є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, її духовного світу [66, с. 23]. Аналіз філософських та соціологічних ідей переконує, що ціннісні орієнтації виступають головними складниками структури особистості, оскільки в них сконцентровано суб'єктивне ставлення до об'єктивних рівнів буття, що й зумовлює мотивацію соціальної поведінки людей.

Загальне теоретичне підґрунтя збагачення духовного світу шляхом вивчення й осмислення творів художньої літератури висвітлено у працях М. Бахтіна, В. Біблера, Л. Виготського, Д. Лихачова, Л. Столовича та ін. Зважаємо на те, що в сучасній науковій парадигмі обґрунтовано концепції активного існування людини в культурному просторі (М. Бахтін, В. Біблер); акцентовано на сутності художньої культури та літератури як специфічної форми репрезентації морально-ціннісного досвіду людства в його суспільній свідомості (Д. Лихачов, Л. Столович, В. Сухомлинський).

У дослідженні використовуємо теоретичні положення психологічної науки, які визначають основи формування в молодших школярів моральних почуттів засобами художньої літератури: механізми розвитку творчої уяви, виховання естетичних почуттів, переживань (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Нікіфорова); особливості сприйняття окремих елементів літературних творів (Л. Жабицька); засоби активізації творчого потенціалу особистості, норми моральних та естетичних оцінок (П. Якобсон); аналіз психологічних особливостей ставлення школярів до мистецтва й об'єктивної дійсності (В. Крутецький).

Незважаючи на ґрунтовне вивчення дослідниками різних аспектів морального виховання, проблема формування духовного світу учнів, зокрема збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного

сприйняття творів художньої літератури, знайшла лише непряме відбиття в низці робіт, які розкривають переважно психолого-педагогічні особливості становлення ціннісних орієнтацій студентської молоді (А. Донцов); сформованість ціннісних орієнтацій та етико-екологічних норм поведінки (Л. Греханкіна); ціннісні орієнтації в інтеркультурній освіті (І. Іванюк); особливості морально-ціннісних орієнтацій у дівчат-підлітків (Н. Сінькевич). Ці автори висвітлюють лише окремі аспекти проблеми, проте визначені ними напрями виховання все ж є важливою передумовою виховання в школярів ціннісних орієнтацій.

Аналіз філософської, літературознавчої, психолого-педагогічної, методичної літератури свідчить, що дослідники здебільшого зосереджуються на обґрунтуванні загально-теоретичних основ формування в учнів ціннісних орієнтацій, збагачення духовного світу. Недостатньо уваги приділяється пошукам ефективних форм і методів становлення ціннісних орієнтацій засобами літератури, унаслідок чого виникають суперечності, які створюють проблеми в навчанні й вихованні:

Водночас питання збагачення духовного світу молодших школярів у процесі вивчення художніх творів літератури не було предметом спеціального дослідження. Досі не розроблено цілісної методичної системи формування в учнів ціннісних орієнтацій під час вивчення творів літератури, не визначено критерії, що уможливають діагностування рівнів сформованості в учнів ціннісних орієнтацій. Наведене зумовило **актуальність** обраної проблематики та необхідність її детального опрацювання.

Важливість проблеми в методичній науці, її недостатня теоретична розробленість у педагогічній літературі та необхідність вирішення названих суперечностей зумовили вибір теми дипломного дослідження: **«Збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури»**.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності методики збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання** дослідження:

- висвітлити філософсько-культурологічні та літературознавчі засади, а також психолого-педагогічні чинники, що впливають на ефективність збагачення духовного світу молодших школярів;
- описати ефективні форми, методи і прийоми навчальної діяльності, що сприяють збагачення духовного світу молодших школярів закладу загальної середньої освіти;
- визначити рівні літературного розвитку молодших школярів, виявити в них початковий рівень збагачення духовного світу;
- розробити методику формування збагачення духовного світу молодших школярів у процесі вивчення творів художньої літератури.

Об'єктом дипломної роботи є процес збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури, а **предметом** – зміст, методи та прийоми, форми й засоби збагачення духовного світу учнів початкових класів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури.

Гіпотеза дослідження. Ефективність збагачення духовного світу учнів початкових класів відбувається, якщо:

- а) літературні знання, уміння й навички молодших школярів спрямувати на формування ціннісних орієнтацій;
- б) використовувати оптимальні форми, методи й прийоми навчання художньої літератури з опорою на ціннісний потенціал твору;
- в) упроваджувати в освітній процес інтерактивні технології;
- г) формувати читацькі вміння внаслідок виконання пізнавально-виховних завдань.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, літературознавчої й методичної літератури з проблеми дослідження; державних документів, що регулюють процес літературної освіти в Україні; аналіз чинних програм, шкільних підручників, методичних посібників; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом, аналіз усних і письмових робіт молодших школярів, констатувальний та формувальний етапи експерименту.

Теоретична основа формування ціннісних орієнтацій ґрунтується на здобутках різних наук, а саме філософських концепціях про діалог культур, теоретичних засадах формування цінностей та орієнтацій засобами творів культури й літератури, висновках щодо основ формування в учнів початкових класів моральних почуттів засобами художньої літератури, механізмів розвитку творчої уяви, виховання естетичних почуттів, переживань.

Практичне застосування. Сформульовані в дослідженні положення й висновки можуть бути використані в закладах загальної середньої освіти під час проходження педагогічної практики здобувачів вищої освіти.

Експериментальною базою дослідження обрано Опорний заклад «Мигівський ліцей» Берегометської селищної ради Вижницького району Чернівецької області.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Участь у науково-практичних студентських конференціях; публікація тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація матеріалів наукового дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики.

Звіт про стан виконання дипломної роботи заслуховувався на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Унаслідок проведеного дослідження вдалося досягти його мети й повністю виконати поставлені завдання. Результати дослідження, предметом якого була методика збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури, дають підстави зробити такі висновки:

1. Формування ціннісних орієнтацій учнів початкових класів у процесі здобуття ними літературної освіти є одним із пріоритетів сучасного освітнього процесу в контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти. Основними детермінантами ціннісних орієнтацій виступають моральні умови життєдіяльності, рівень загальної культури, здібності людини, її переконання, моральні принципи, система цінностей загалом. Зміст ціннісної орієнтації полягає у спрямованості особистості на ті чи інші здобутки матеріальної та духовної культури суспільства, всього людства.

2. Зростання ролі літератури у формуванні ціннісних орієнтацій учнів зумовлюється оновленням національної школи в Україні, визначається специфікою мистецтва слова як особливої форми свідомості. Сутність збагачення духовного світу молодших школярів засобами естетичного сприйняття творів художньої літератури полягає в осмисленні морально-естетичних позицій літературних героїв, усвідомленні авторської позиції, засвоєнні учнями ціннісного потенціалу твору в зв'язку з авторським естетичним ідеалом та власною системою цінностей.

Сприятливим чинником актуалізації ціннісних смислів виучуваних творів є реалізація культурологічної лінії літературної освіти й розвиток в учнів ключових компетенцій, пов'язаних із формуванням у них літературних знань і вмінь, особистісного ставлення до прочитаного.

Дієвим чинником збагачення духовного світу молодших школярів є вироблення в них естетичної потреби в чуттєво-логічному сприйманні та

осмисленні явищ мистецтва, умінні обирати з усієї сукупності цінності позитивного маркування, коли вони стають культурною нормою, а настанова щодо їхнього дотримання набуває ознак ціннісної орієнтації.

3. Психологічний механізм формування ціннісних орієнтацій базується на рецептивній інтелектуально-емоційній діяльності людини, передбачаючи відчуття, сприйняття, спостереження та пізнання художнього твору, що розглядається вченими як індикатор соціальної регуляції поведінки особистості.

У дидактичному аспекті збагачення духовного світу молодших школярів визначається як: а) цілеспрямований, організований та контрольований процес розвитку в них особистісного ставлення до дійсності; б) результат засвоєння особистістю духовних цінностей; в) чинник зміни особистісних якостей учня, серед яких аксіологічна спрямованість особистості, здатність до рефлексії та самовиховання.

4. Методика збагачення духовного світу молодших школярів, побудована з урахуванням філософсько-літературознавчих передумов та психолого-педагогічних засад розвивального й особистісного навчання літератури, передбачає:

а) визначення складників педагогічної моделі формування в молодших школярів ціннісних орієнтацій;

б) розробку типології вмінь опанування ціннісного потенціалу епічних творів художньої літератури в початковій школі й відповідних типів завдань, спрямованих на вироблення певних умінь і навичок;

в) застосування засобів технологізованого навчання літератури;

г) використання попереднього читацького та естетичного досвіду учнів для підвищення рівня сформованості ціннісних орієнтацій;

г) урахування специфіки творів художньої літератури.

5. Результати констатувальних зрізів, показали, що формування ціннісних орієнтацій школярів відбувається епізодично й нецілеспрямовано.

Розроблені нами критерії дали змогу визначити середні показники сформованості ціннісних орієнтацій молодших школярів за такими рівнями: високий – 8 %, достатній – 27 %, середній – 40 %, низький – 25 %, що значно актуалізує потребу формування ціннісних орієнтацій учнів.

6. Розроблена в дослідженні методика є самодостатнім структурним утворенням, що стимулює читацьку активність та особистісну мотивацію молодших школярів; підвищує ефективність навчання завдяки насиченій розумовій діяльності учнів; сприяє розвитку вищих форм мислення: аналізу й синтезу, порівняння, узагальнення та систематизації, побудові аргументованих доказів, вирішенню проблемних, дослідницьких і творчих завдань; забезпечує естетичну комунікацію з інонаціональним перекладним твором; формує в учнів естетичні смаки та художні вподобання.

Основними складниками методичної моделі збагачення духовного світу молодших школярів визначено:

- а) принципи формування в учнів ціннісних орієнтацій;
- б) ціннісні характеристики змісту і значення виучуваних художніх творів;
- в) системні методи та прийоми освітньої роботи вчителя;
- г) форми організації виховного навчання;
- г) педагогічні умови й етапи ефективного збагачення духовного світу молодших школярів.

Важливим засобом формувальної роботи є літературна задача, в основі якої не лише розумова проблема, а моральна суперечність, розв'язання яких сприяє осмисленню та засвоєнню ціннісних смислів художнього твору, духовному розвитку особистості загалом.

7. За матеріалами здійсненого теоретичного дослідження розроблено й експериментально перевірено методику збагачення духовного світу молодших школярів, що охоплює змістові й формальні аспекти навчання: програмовий матеріал, оптимальні методи та прийоми його вивчення, системи пізнавально-

виховних завдань і рекомендації щодо їхнього виконання; забезпечує актуалізацію та засвоєння ціннісного потенціалу твору, формує в школярів здатність обирати позитивні цінності, що виявляються й удосконалюються в процесі вивчення видатних творів художньої літератури шляхом опанування основних літературних текстів і виконання відповідних завдань.

8. Методичну концепцію збагачення духовного світу молодших школярів реалізовано з урахуванням

а) єдності змістового й формального аспектів процесу вивчення художньої літератури;

б) активних форм і методів діяльності вчителя й учнів на кожному з етапів вивчення літературного твору, включаючи огляд життєвого та творчого шляху автора;

г) аналізу та корекції отриманих результатів.

9. Здійснене експериментальне дослідження підтвердило основні положення висунутої нами гіпотези, переконливо засвідчило ефективність експериментальної методики, яка спирається на науково виважені й апробовані предметні та загальнодидактичні принципи навчання літератури, передбачає активне й зацікавлене залучення учнів до загальнолюдських та національних цінностей.

Установлено такі рівні сформованості ціннісних орієнтацій молодших школярів в експериментальних класах: високий – 31,9 %, достатній – 38,1 %, середній – 25,2 %, низький – 6,3 %; у контрольних класах ці рівні складають відповідно – 8,8 %; 32,3 %; 35,8 %; 22,1 %.

Основні дані порівняльного аналізу результатів виконаних завдань у цілому засвідчили значні позитивні зрушення у формуванні ціннісних орієнтацій в учнів початкових класів. Загальний показник високого рівня сформованості ціннісних орієнтацій у молодших школярів, які навчалися за експериментальною методикою, на 14,2 % вищий, ніж у контрольних класах.

10. Рівні літературного розвитку учнів початкових класів, які навчалися за експериментальною методикою, відповідають основним критеріям сформованості в них ціннісних орієнтацій:

а) глибина емоційного відтворення художніх картин та відповідність особистісного ставлення до прочитаного;

б) ступінь аргументованості інтерпретації твору й засвоєння культурного досвіду людства;

в) повнота осягнення змісту і форми виучуваного твору.

Реалізація названих критеріїв забезпечується завдяки урахуванню низки показників, серед яких здатність адекватно сприймати світ почуттів і переживань літературних героїв; спроможність висловити своє ставлення до образів-персонажів на основі їхніх вчинків і поведінки; готовність до пояснення морально-естетичної позиції автора твору; глибина усвідомлення духовної домінанти прочитаного, її значущості в житті людини; вірогідність інтерпретації прочитаного; орієнтація на позитивні цінності; використання знань історико-культурного та соціокультурного характеру під час аналізу творів художньої літератури; вміння зіставляти художні явища в літературі та інших видах мистецтв; усвідомлення взаємодії компонентів змісту і форми аналізованого твору: емоційно-логічне сприйняття художнього образу й осмислення його ціннісного потенціалу; гуманістична спрямованість індивіда (толерантність до інших поглядів, визнання гідності кожної людини, співчуття); здатність диференціювати цінності; прагнення до засвоєння загальнолюдських цінностей у процесі вивчення творів.

11. Експериментально підтверджено гіпотезу про те, що збагачення духовного світу молодших школярів буде ефективним, якщо:

а) літературні знання, уміння й навички учнів початкових класів спрямувати на збагачення їхнього духовного світу;

б) використовувати оптимальні форми, методи й прийоми навчання художньої літератури з опорою на ціннісний потенціал твору;

в) упроваджувати в освітній процес інтерактивні технології;

г) формувати читацькі вміння внаслідок виконання пізнавально-виховних завдань.

Доведено, що формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі вивчення художніх творів літератури в початковій школі успішно й ефективно реалізується за умов цілеспрямованого та системного підходу щодо виховання засобами літератури на всіх етапах вивчення твору в закладах загальної середньої освіти, забезпечення позитивної мотивації молодших школярів до узгодження особистісних та суспільних цінностей; єдності ціннісних орієнтацій, літературних знань та правил діяльності учнів-читачів; зв'язку читацьких умінь і пізнавально-виховних завдань, скерованих на їхнє вироблення.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх можливих аспектів проблеми та передбачає нові можливості для подальшого вивчення жанрово-родової специфіки літературних творів у процесі збагачення духовного світу молодших школярів, удосконалення їх у позакласній роботі. Результати дослідження допоможуть у подальшому опрацюванні проблем із теорії та методики навчання літератури, зокрема в застосуванні нових освітніх технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексейчук І. С. Про технологію створення систем тестування. *Нові технології навчання : наук.-метод. зб.* Київ : НМЦВО, 2013. 112 с.
2. Афанасьєва О. О. Комунікативна компетентність майбутніх учителів початкової школи: теоретичні аспекти формування. *Науковий вісник Херсонського державного університету, серія «Педагогічні науки», (34).* 2018. С. 178-182.
3. Багацький В. В., Кормич Л. І. *Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : навч. посібник.* Київ : Кондор, 2014. – 304 с.
4. Богдан Л.І. Застосування мультимедійних технологій. *Інноваційні технології та сучасний урок літератури.* Київ : Видавничий дім «Шкільний світ», 2016. С. 107–123.
5. Боднарчук Г. В. Переможець чи переможений? (Урок-дослідження образу головного героя роману Стендаля «Червоне і чорне» з елементами компаративістики). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.* 2013. № 7-8. – С. 62–63.
6. Вакал С. В. Естетичне виховання молодших школярів у процесі вивчення художньої літератури. *Літературна освіта, (4).* 2015. С 18-23.
7. Васильєва Н. І. Формування комунікативної компетентності учнів засобами інноваційних технологій. *Педагогічний альманах, (32).* 2019. С. 63-67.
8. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії : монографія. Луганськ. 2013. С. 118–177.
9. Волошина Н. Й. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.* 2014. № 5. С. 56–57.
10. Волошина Н. Й. Формування готовності майбутнього вчителя літератури до особистісно зорієнтованої професійної діяльності. *Науковий*

вісник Миколаївського державного університету : Збірник наукових праць. Випуск 19: Педагогічні науки. Миколаїв : МДУ. 2013. С. 9–23.

11. Волощук Є. С. *Зарубіжна література : Хрестоматія-посібник для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл.* Київ : Видавничий Дім «Світ знань». 2014. 560 с.

12. Волощук Є. С. *Зарубіжна література : Хрестоматія-посібник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.* Київ : Юридична книга. 2015. 560 с.

13. Волощук Є. С. *Зарубіжна література : Підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.* Київ : Генеза. 2016. 464 с.

14. Герасименко І. В. Психолінгвістичні аспекти вивчення української мови у початковій школі. *Мовознавство та літературознавство.* 2019. № 4. С. 18-24.

15. Гончаренко В. А. Особливості використання ігор у процесі формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Мова і освіта.* 2017. № 6. С. 18-24.

16. Григоренко Н. П. Теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності в початковій школі. *Наукові записки університету «Острозька академія». Серія «Педагогіка».* 2016. Вип. 58. С. 112-118.

17. Гриценко С. О. Мовленнєва освіта як ключовий аспект соціокультурної компетентності молодших школярів. *Мовознавство та літературознавство.* 2021. № 5. С. 40-48.

18. Гуменна О. М. Формування естетичного смаку молодших школярів на уроках української мови та літератури. *Початкова школа,* (11). 2017. С. 14-18.

19. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2018 № 1392). Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.

20. Драч О. Р. Використання сучасних комп'ютерних технологій у процесі вивчення зарубіжної літератури. *Мовознавство та літературознавство.* 2015. № 21-24. С. 54–59.

21. Дубова І. С. Застосування інтерактивних методів у вивченні художньої літератури в початковій школі. *Літературна освіта*, (6). 2019. С 25-30.
22. Дубовик С. М. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2016. Квіт. (№ 8). С. 5-9.
23. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 1040 с.
24. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. [Н. П. Наволокова]. Харків : Вид. група «Основа». 2019. 176 с.
25. Загальна психологія : підручник [С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко та ін.]; за заг. ред. С. Д. Максименка. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця : Нова книга. 2014. 704 с.
26. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2018. № 7-8. С. 24–28.
27. Загребельна І. С. Інтеграція засобів мовленнєвої діяльності в навчання української мови молодших школярів. *Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка*. 2018. Т. 31. С. 79-85.
28. Захарова О. В. Культурологічний підхід до вивчення художньої літератури в початковій школі. *Шлях освіти*, (3). 2018. С 45-50.
29. Звиняцьковський В. Я., Свербілова Т. Г., Чабанова О. Є. *Світова література : Підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закладів (рівень стандарту)*. Київ : Освіта. 2013. 207 с.
30. Ільїнська Н. І. Вивчення історії зарубіжної літератури ХХ століття : *Навчально-методичний посібник для студентів V курсу*. Херсон : Видавництво ХДУ. 2018. 48 с.
31. Ісаєва О. М. Діалогічна модель вивчення зарубіжної літератури в школі. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2017. № 3. С. 9–10.

32. Ісаєва О. О. Діалог автора та читача у процесі вивчення літератури в школі Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. *Шлях освіти*. 2013. № 10. С. 55–56.
33. Іщенко О. С. Магія реалізму й реалізм магії (Система уроків за романом Г. Гарсія Маркеса «Сто років самотності»). *Всесвітня література в сучасній школі*. 2012. № 2. С. 54–63.
34. Ковальчук Л. І. Особливості розвитку художнього виховання молодших школярів в сучасних умовах. *Початкова освіта*, (5). 2016. С 12-17.
35. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Київ : НПУ імені М. Драгоманова, 2016. 340 с.
36. Клименко Ж. В. Порівняння оригіналу і перекладу в процесі навчання зарубіжної літератури в старших класах. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2014. № 6. С. 16–19.
37. Ковбасенко Ю. І. Світова література : підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закладів (рівень стандарту). Київ : Грамота, 2013. 280 с.
38. Лілік О. О. Особливості вивчення екзистенціальної прози в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 269 с.
39. Лісовський А. М. Морфологія художності твору і вивчення літератури в школі. Житомир : Полісся, 2014. 130 с.
40. Лисенко О. П. Ігрові технології в формуванні естетичного смаку молодших школярів на уроках художньої літератури. *Ігрова освіта*, (9). 2020. С 42-48.
41. Мазуркевич О. Р. Специфіка навчального предмета літератури, поєднання в ньому науки і мистецтва. *Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб.* Київ : Ленвіт, 2012. С. 36–39.
42. Мартиненко С. П. Вплив ігрових технологій на розвиток мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Ігрова освіта*. 2019. № 8. С. 28-33.

43. Мельник Г. В. Художнє виховання молодших школярів через інтерактивні методи. *Літературна освіта*, (2). 2017. С. 14-20.
44. Мірошниченко Л. Ф. «Слідом за автором», пообразний, проблемно-тематичний шляхи аналізів. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2014. № 6. С. 24–28.
45. Мірошниченко Л. Ф. Формування професійної готовності студентів-філологів для викладання світової літератури : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 403 с.
46. Михайлюк О. Методика викладання української мови в початковій школі: сучасні технології. *Шлях освіти*. 2020. № 5. С. 16-22.
47. Мозгова Л. А. Гендерна складова методики навчання української літератури в старшій школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 289 с.
48. Нагорна А. Ю. Вивчення літературного твору у філософському контексті (Урок – евристична бесіда за новелою Ф. Кафки «Перевтілення»). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2015. № 7. С. 57–60.
49. Наливайко Д. С. Взаємозв'язки і взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики. *Зб. мат. міжн. конф.* Київ : 2013. С. 3–25.
50. Ніколаєва Т. М. Креативні підходи до вивчення художньої літератури в початковій школі. *Початкова школа*, (7). 2019. С. 22-27.
51. Петренко В. І. Інноваційні підходи до викладання української мови в початковій школі: досвід сучасних педагогів. *Інновації в освіті*. 2020. № 7. С. 14-20.
52. Петренко В. І. Актуальні питання формування соціокультурної компетентності молодших школярів у сучасних умовах. *Наукові записки Українського педагогічного університету імені Михайла Драгоманова*. 2022. Т. 85. С. 112-120.

53. Підручник для 10 класу загальноосв. навч. закл. Академічний (профільний) рівень [Д. Наливайко, Є. Волощук, Н. Нагорна та ін.]. Київ : Генеза, 2014. 288 с.
54. Полянська Л. В. Компетентнісний підхід у викладанні української мови у початковій школі: теорія і практика. *Педагогічна думка*. 2015. № 9. С. 42-49.
55. Овдійчук Л. М. Формування естетичних почуттів старшокласників на основі взаємодії мистецтв у процесі вивчення літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 253 с.
56. Онопрієнко С. В. Ефективність використання інноваційних методів у вивченні художньої літератури. *Інновації в освіті*, (8). 2016. С 36-42.
57. Островська Г. О. Методика вивчення епічного твору параболічного типу в шкільному курсі зарубіжної літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 225 с.
58. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія [за ред. С. О. Сисоевої]. Київ : ВІПОЛ, 2011. 502 с.
59. Пехота О. М. Старєва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2005. 272 с.
60. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : «А.С.К.», 2014. 192 с.
61. Романенко І. С. Способи виявлення та розвитку індивідуальних особливостей молодших школярів у процесі вивчення української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. № 2. С. 49-55.
62. Ружевич Я. І. Особливості формування ціннісних орієнтацій старшокласників на різних етапах вивчення художнього твору. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць [за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти]*. Випуск 1.43 (98): Технології педагогічної освіти. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. С. 59–62.

63. Савченко О. І. Мета і результат уроку в контексті компетентісного підходу. *Початкова школа*. 2015. № 3. С. 10-15.
64. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах [текст] : навч. посіб. для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2014. 291 с.
65. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія. Київ : Ленвіт, 2014. 304с.
66. Султанов Ю. І. Духовні цінності античності, премодерну, модерну і постмодерну у контексті методологічних проблем методики шкільного курсу світової літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2013. № 3. С. 18–22.
67. Таранік-Ткачук К. В. Нові обрії викладання світової літератури: сучасний стан і перспективи. *Зарубіжна література в школах України*. 2013. № 12. С. 2–5.
68. Тимченко І. А. Проблеми та перспективи розвитку української мови в початковій школі. *Мовознавство*. 2022. № 1. С. 36-42.
69. Уліщенко В. В. Методика інтерсуб'єктного навчання української літератури в загальноосвітній основній школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 429 с.
70. Фенцик О. М. Методичні концепти вивчення змісту і форми епічного твору в старших класах загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 201 с.
71. Хоменко Л. П. Особливості розвитку мовленнєвої компетентності учнів молодших класів. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 22-27.
72. Яременко Н. Взаємозв'язок української мови та національної культури в навчальному процесі початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. Т. 45. С. 112-118.